

TÜRKİYE VE ULUSLARARASI FON EKOSİSTEMİ

Türkiye’de yapılan siyasi, entelektüel ve akademik tartışmalarda uluslararası fonların gündeme gelmesine sıklıkla rastlanır. Herhangi bir fikri savunanlara itiraz ederken “ad hominem” ismi verilen mantıksal bir safsata devreye girer ve kişiler fon veren ülkenin ajanı olarak kamuoyuna sunulur. Bu durum, bir yandan uluslararası fonların toplum nezdinde kriminalleştirilmesine sebep olurken diğer yandan da kamusal alandaki tartışma kültürünü tahrip eder, belirli görüşlerin gayri milli olarak yaftalanmasının yolunu açar. Günün sonunda, uluslararası fonlar aslında mitolojik bir hal alır. Bu fonların hacmi, hangi sistem içerisinde dağıtıldığı, hangi kuruma ulaştığı ve etki kapasitesi tartışılmaz ve bu konular insanların hayal gücüne bırakılır.

Buna ilaveten, uluslararası fonları bir suçlama aracı olarak kullanan ulusalcı, İslamcı ve milliyetçi gruplar, daha liberal kesimleri hedefe koymaktadır. Burada amaçlanan, fonların sadece Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’nden transfer edildiğini öne sürmek ve bu fonlardan liberal eğilimli kurum ve kişilerin faydalandığını vurgulamaktır. Dolayısıyla, “fonculuk” suçlaması aslında ülke iç siyasetinin bir enstrümanı haline gelmiştir ve bu konu üzerine objektif bir tartışma yürütmek neredeyse mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, fonculuk kavramı daha çok retorik süreçlerin bir parçasıdır ve üzerinde düşünülmeden kabul edilen bir tabu, bir günah gibi algılanır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki uluslararası fon ekosistemini farklı boyutlarıyla ele almaktır. Böylece, yukarıda bahsedilen “fonculuk” üzerine kurulmuş komplocu zihniyet, veriler ortaya koyarak sorgulanacaktır. Bunu yaparken aşağıdaki sorulara birer birer cevap arayacağız:

- **Uluslararası fonlar niçin var ve bu fonlar özgürlükler açısından ne ifade ediyor?:** Bu soruya cevap verirken aslında teorik bir tartışma yapılacaktır, uluslararası fonlar ile bireysel özgürlükler ve sosyal ve ekonomik kalkınmanın ilişkisi ele alınacaktır. Uluslararası fonların bahsedilen olgulara yaptığı olumlu ve olumsuz etkiler bu soruya cevap verirken tartışılacaktır. Literatürdeki mevcut kaynaklardan da faydalanılacaktır.
- **Türkiye’de uluslararası fon kavramı nasıl algılanıyor?:** Bu soruya, Metropoll Araştırma Şirketi ile birlikte yürüttüğümüz kamuoyu araştırmasının sonuçları üzerinden cevap verilecektir. Toplumun, fon kavramına bakışını ve fonların toplum üzerinde etkisini anlayabileceğimiz soruların ürettiği veriler analiz edilecektir.
- **Türkiye’de medya ve sivil toplumun uluslararası fonlarla ilişkisi nedir?:** Bu soru ise ülkedeki mevcut STK ve medya platformlarının uluslararası fonlarla olan ilişkisini, arşiv ve medya taraması gibi yöntemlerle eriştiğimiz veriler ışığında değerlendirmek suretiyle cevaplandırılacaktır.

ULUSLARARASI FONLAR VE DEMOKRASİ

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte uluslararası fonların dünya siyasetindeki ağırlıkları arttı. Soğuk Savaş döneminde, devlet ve güvenlik odaklı, çift kutuplu siyasetin etkisiyle şekillenmiş bir fon akışı mevcuttu. Ancak bu fonlar, bir devletin mensup olduğu ittifakın çıkarları için ve daha ziyade güvenlik kaygısıyla stratejik aktörlere sağladığı kaynaklardan oluşuyordu. Dolayısıyla, fonları sağlayanlar ve kullananlar arasındaki ilişki sivil toplum kavramıyla açıklanamıyordu. Daha ziyade,

bir devlet veya ittifak adına faaliyet yürütmek anlamına geliyordu.¹ Günümüzde, uluslararası fonları yabancı devlet ajanlığı ile özdeşleştiren okuma bu yüzden Soğuk Savaş'ın bir ürünüdür.²

Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminde sağlanan fonlar insani, sosyal ve ekonomik kalkınma gibi konulardan daha çok siyasi faaliyetlere yoğunlaşıyordu. ABD ile SSCB arasındaki çift kutuplu dünya, bu ülkelerin başını çektikleri ittifak sistemlerinin uyum içinde çalışmasını sağlamayı amaçlıyordu. Bu yüzden ittifak üyelerinin iç istikrarı veya istikrarsızlığı çok önemliydi. Yani, transfer edilen kaynakların siyasi bir etki yapması bekleniyordu. Bu yüzden fonlar, hem istihbari bir karaktere sahipti, hem çok kısıtlı sayıda insan tarafından kullanılıyordu, hem de şeffaf değildi.³

Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu düzen sona erdi. Bunun yerini, Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen küreselleşme süreci aldı. Yani iki bloğun birbirinden güvenlik tehdidi algıladığı ve tek gündemin siyasi öncelikler olduğu dönem sona erdi. Bunun yerine; malların, hizmetlerin, insanların ve finansal varlıkların sınırlar arasında olabildiğince serbest şekilde dolaşabildiği bir dönem başladı. Bununla birlikte, kapalı sistemler de demokratik dönüşümler yaşamaya gayret ettiler ve demokrasinin bir norm olarak kabul edileceği beklentisi yükseldi. Francis Fukuyama'nın tarihin sonu olarak tarif ettiği dönem buydu.⁴

Ne var ki küreselleşme hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar üretti. Bir yandan, liberal uluslararası ilişkiler kuramının murat ettiği serbest ticaret hacmi arttı ve küresel refah artış gösterdi. Liberal değerleri benimseyen ülkeler arasındaki barış hali ise, korkulanın aksine, Soğuk Savaş sonrasında, yani SSCB gibi bir tehdidin yokluğunda da devam etti. Öte yandan, uluslararası terörizm, göç dalgaları, siber güvenlik gibi birçok yeni sorun ortaya çıktı. James Rosenau, uluslararası sistemi türbülansa girmiş bir uçağa benzettiğinde ve sürekli olarak sarsıntı ve belirsizlik içinde yaşama ihtimalinden söz ettiğinde henüz 1996 senesindeydik.⁵

Küreselleşme ile birlikte uluslararası fonların da hem karakteri hem hacmi değişti. Birçok uluslararası örgüt kalkınma programları başlattı. Bununla birlikte, yerel kurumlar da başka ülkelerde şube açarak veya temsilci bulundurarak kalkınma programlarını destekledi. Bu kalkınma programları ise sadece eğitim, sağlık veya ekonomi alanlarından ibaret değildi. İnsani kalkınma ve siyasi kalkınma gibi kavramlar da en az diğer alanlar kadar önemsendi. Dolayısıyla, bir ülkede yaşayan insanların benimsedikleri değerler ve içinde yaşadıkları siyasal sistemin niteliği önem kazanıyordu. Bu yüzden, demokratikleşme sürecindeki ülkeler için fonlar ayrıldı ve bu fonlar

¹ Tudor, Margot. "Humanitarianism and the global Cold War, 1945-1991." In *Handbook on Humanitarianism and Inequality*, pp. 35-48. Edward Elgar Publishing, 2024.

² Rieffer-Flanagan, Barbara Ann. "Is neutral humanitarianism dead? Red Cross neutrality: walking the tightrope of neutral humanitarianism." *Human Rights Quarterly* 31, no. 4 (2009): 888-915.

³ Boschini, Anne, and Anders Olofsgård. "Foreign aid: An instrument for fighting communism?." *The Journal of Development Studies* 43, no. 4 (2007): 622-648.

⁴ Fukuyama, Francis. "The end of history?." In *Conflict after the Cold War*, pp. 16-27. Routledge, 2015.

⁵ Rosenau, James N. "Turbulence in world politics: A theory of change and continuity." (2018): 1-100.

süreci destekleyeceği düşünülen gruplara aktarıldı. Burada dikkat etmemiz gereken husus, demokrasi idealinin siyaset üstü olarak tanımlanmasıdır. Yani, bireysel özgürlükler ve demokratik değerler bir norm ve değer olarak görüldü ve siyasi bir manevra alanı olarak ele alınmadı.

Öte yandan, demokratik değerleri ABD hegemonyasının bir enstrümanı olarak gören realist görüş bu duruma itiraz ediyordu. Realizme göre uluslararası fonların siyaset üstü olmasının ve fonu sağlayan ülkenin güvenlik kaygılarından bağımsız olmasının imkanı yoktu. Özellikle, Putin sonrası Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti gibi devletler demokratik değerlerin küreselleşmesinden oldukça rahatsız oldu ve bu minvalde atılan adımları kendi rejim güvenlikleri için bir tehdit olarak algıladı. Bu rahatsızlık, kendisini milli egemenlik hassasiyeti ve küreselleşme alerjisi olarak ortaya koydu. Dolayısıyla bu tip rejimler, uluslararası fonların ve kalkınma programlarının kendi milli egemenliklerine yapılmış bir saldırı olduğu düşüncesini savundular.⁶

Bu tip rejimler, küreselleşmenin getirdiği uluslararası fon akışına iki farklı tepki geliştirdi. Kendi ülkelerinde faaliyet gösteren yabancı yardım kuruluşlarına ve STK'lara müsamaha göstermediler. Bu kurumları kriminalleştirdiler ve onlara çeşitli yasal sınırlandırmalar getirdiler. Öte yandan, küreselleşmenin yarattığı serbestlikten faydalanmayı ihmal etmediler ve özellikle Batı demokrasilerini tahrip etmek için veya stratejik öneme sahip ülkelerin iç siyasetini etkilemek için kendi uluslararası yardım fonları üzerinden bu ülkelerdeki sivil toplum ile irtibata geçtiler. Bu yaklaşım, 19. yüzyıl merkantilist ekonomi anlayışına benziyordu: Olabildiğince çok ihracat yapmak ancak kotalar ve vergiler ile ithalatı olabildiğince azaltmak.

Günün sonunda, küreselleşmenin üretmesi amaçlanan demokratik normların yayılması umudu yine küreselleşmenin enstrümanları ile demokratik normları yıkan bir hale büründü. Avrupa ve ABD'deki aşırı sağ ve aşırı sol grupların bir şekilde Putin tarafından fonlanması ve merkez siyaseti zayıflatmaları bu olgunun en bariz örneklerini sunar. Üstelik bu ülkeler, "etki ajanlığı yasası" gibi yasal düzenlemeler ile kendi vatandaşlarının demokrasi taleplerini güçlendirecek uluslararası destekleri de engellemeyi başardı. Yani, küreselleşme uluslararası fonlar için bir alan yarattığı kadar bu fonların amaçladığı norm temelli sistemler yaratılması konusunda kendi handikaplarını da oluşturmuştur.

Bu konuyu daha da somutlaştırmak için Rusya ve Gürcistan'daki etki ajanlığı yasalarını inceleyebiliriz. 21 Kasım 2012 tarihinde, 20 Temmuz 2012 tarihli ve 121-FZ sayılı "Yabancı Temsilci İşlevlerini Yerine Getiren Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların Faaliyetlerinin Düzenlenmesine İlişkin Rusya Federasyonu Mevzuatında Değişiklik Yapılması Hakkında" Federal Kanun yürürlüğe girmiştir. Rus Yabancı Ajan Yasası olarak bilinen bu kanun, Rusya dışından herhangi bir şekilde destek alan veya yabancı etki altında olduğu düşünülen herhangi bir kişi veya kuruluşun "yabancı ajan" olarak kayıt yaptırmasını gerektirmektedir. Özellikle yabancı yöneticiler adına ve onların kontrolü altında hareket eden lobiciler ve siyasi danışmanları hedef alan Amerika Birleşik Devletleri Yabancı Ajanlar Kayıt Yasası'nın (FARA) aksine Rus yasası; asgari düzeyde de olsa herhangi bir yabancı desteği, yabancı kontrolü olarak kodlamaktadır. FARA, esas olarak yabancı hükümetler için çalışan profesyonel lobiciler ve siyasi danışmanlar

⁶ Kortukov, Dima. "'Sovereign Democracy' and the politics of ideology in Putin's Russia." *Russian Politics* 5, no. 1 (2020): 81-104.

için geçerli olsa da Rus mevzuatı; STK'lar, medya kuruluşları, gazeteciler ve özel şahıslar da dahil olmak üzere geniş bir yelpazedeki sivil toplum aktörlerini etkilemektedir. Bu yasa uyarınca, devlet ve belediye şirketleri hariç olmak üzere, kâr amacı gütmeyen Rus kuruluşları, Rusya'da siyasi faaliyetlere katılmaları ve yabancı kaynaklardan fon almaları halinde yabancı ajan ilan edilebilmektedir.⁷ Siyasi faaliyet, talep ve dilekçe gönderme de dahil olmak üzere, kamuoyu ve kamu politikasına yönelik her türlü etki olarak tanımlanmaktadır ki bu tanım oldukça muğlaktır ve çok geniş sivil toplum alanına kolayca uygulanabilmektedir.

Putin yönetimi bu yasaya dayanarak çok sayıda sivil toplum kuruluşu, medya organı ve bireye soruşturmalar açmış, faaliyetlerini yasaklamış ve tutuklamalar yoluyla haklarından mahrum etmiştir. Yasaya konu birçok eyleme karşı açılan davalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine de gitmiş, Rusya yönetimi bu davalardan dolayı mahkum olmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir kararında, Rusya'nın “yabancı ajanlar” çerçevesinin, bağımsız seslere ve sivil topluma yönelik bir şüphe atmosferini teşvik ederek “totaliter bir rejimin özelliklerini” taşıdığı sonucuna varmıştır. Mevzuatın, şeffaflık amacını gütmek yerine, kamusal tartışmalarda bağımsız sesleri damgalayarak ve susturarak demokrasinin temellerini zayıflattığını tespit etmiştir.⁸ Rus Yabancı Ajan Yasası, Rusya'da muhalefetin etkin işleyişini engellemek konusunda en büyük araçlardan biri haline dönüşmüştür. Bu yasa, Putin yönetiminin otoriter karakterinin en büyük sembollerinden birini teşkil etmektedir.

Benzer şekilde, uluslararası fonlardan faydalanan sivil toplum kuruluşları Gürcistan'da da yabancı devletler adına ajanlık yapma suçlamasıyla karşı karşıya. Mayıs 2024'te Gürcistan Parlamentosu'na sunulan etki ajanlığı yasası, ülke genelinde derin tartışmalara ve kitlesel protestolara yol açtı. Yabancı etki ajanlığı olarak adlandırılan yeni yasa, sivil toplumun ülkedeki faaliyet alanını ciddi biçimde kısıtlıyor. Yasa, bütçesinin %20'sinden fazlasını yurtdışından alan sivil toplum örgütleri ve medya kuruluşlarının kendilerini “yabancı bir gücün çıkarlarına hizmet eden örgütler” olarak kaydettirmesini şart koşuyor. Bu düzenleme, ilgili kuruluşlara ağır bürokratik yükümlülükler ve hassas raporlama zorunlulukları getiriyor; uymayanları ise yüksek para cezaları ve belirsiz tanımlanmış suçlarla karşı karşıya bırakıyor. İktidardaki Gürcü Rüyası Partisi, bu düzenlemenin sivil toplum kuruluşları finansmanında şeffaflığı artıracaklarını ve dış müdahaleleri engelleyeceğini savunuyor. Öte yandan muhalifler, yasanın Avrupa Birliği üyelik sürecindeki Gürcistan'ı demokratik normlardan uzaklaştıracağını öngörüyor.⁹

Otoriter rejimler, kendi ülkelerindeki uluslararası fonlardan destek alan sivil toplum kuruluşlarını ve medya kurumlarını yabancı ülke ajanı olarak kodlarken, bizzat kendi devlet kurumları

⁷ Rikhter, Andrey. “Foreign Agents in Media Regulation: Russia and Beyond” *Otázky žurnalistiky*, Vol. 64, 2021, pp. 12-30.

⁸ Landmark Judgment from the European Court of Human Rights on Foreign Agents Law, [⁹ Georgia protests: Opposition denounces 'foreign agent' bill”, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-69007465> \(Son Giriş: 23 Mart 2025\)](https://3vb.com/landmark-judgment-from-the-european-court-of-human-rights-on-foreign-agents-law/#:~:text=The%20Court%20found%20that%20the,their%20professional%20activities%20in%20Russia., 22 October 2024</p></div><div data-bbox=)

tarafından finanse edilen aşırılıkçı grupları da destekleyecek bir alan buldular. Böylece hem demokratik ülkelerdeki istikrarı tehdit edebildiler hem de medya üzerinden dezenformasyon yayarak bu ülkelerdeki toplumsal bütünlüğün altını oydular.

Örneğin Rusya, Avrupa'daki aşırı sağ ve sol gruplarla stratejik ilişkiler geliştirerek demokratik sistemleri ve Batı merkezli kurumları zayıflatmayı hedeflemektedir. Anton Shekhovtsov, Rusya'nın özellikle aşırı sağ hareketleri destekleyerek, Avrupa'daki politik ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirdiğini belirtmektedir.¹⁰ Bu gruplar, Avrupa Birliği ve NATO gibi kurumları tehdit olarak görürken, Rusya'yı alternatif bir siyasi model olarak benimsemekte ve Moskova'nın neo-muhafazakâr, yarı otoriter yönetim tarzını takdir etmektedirler.¹¹ Avrupa'nın aşırı sağ hareketleri, Rusya ile iş birliği yaparak ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarından uzaklaşmasını ve ulusal egemenliği yeniden güçlendirmeyi amaçlamakta, böylece Moskova'nın bölgesel siyasi nüfuzunu artırmasına olanak sağlamaktadırlar.¹² Bu ilişki, Rusya için Batı'nın demokratik değerlerini ve birlikteliğini sabote etmek adına kullanılmaktadır.¹³ Peter Kreko'ya göre Front National (Fransa), Vlaams Belang (Belçika), Jobbik (Macaristan), Golden Dawn (Yunanistan) gibi aşırı sağ partiler ile Die Linke (Almanya) ve Front de Gauche (Fransa) gibi aşırı sol partiler Rusya ile politik ilişkiler kurmuş ve Rusya'nın Ukrayna ve Kırım'daki eylemlerini desteklemişlerdir. Bu partilerin bazı liderleri, Kırım referandumunda gözlemci olarak yer almış ve Rusya'nın Doğu Avrupa politikalarını eleştiren Avrupa Parlamentosu kararlarına karşı oy kullanmıştır.

Bununla birlikte Rusya, Sputnik ve Russia Today gibi medya kanalları aracılığıyla dezenformasyon stratejilerini kullanarak Batılı toplumlarda istikrarsızlık yaratma girişimlerini sürdürmektedir. Kragh ve Asberg'in araştırması, Rus hükümetinin Sputnik News üzerinden İsveç halkının hükümete ve Avrupa Birliği'ne dair algısını etkilemek amacıyla sahte haberler ürettiğini ortaya koymuştur.¹⁴ Sputnik, özellikle mülteci politikalarındaki olumsuzlukları, Batı hükümetlerinin ekonomik ve sosyal alandaki başarısızlıklarını ve Batılı teknoloji şirketlerine güvensizliği vurgulayarak anti-kurumcu anlatıları güçlendirme amacındadır.¹⁵ Ayrıca Sputnik News, Batı'daki siyasi bölünmeleri derinleştirmek ve kurumsal güveni sarsmak amacıyla, yerel anti-hükümet çizgisindeki politikacı veya aktivistlerin söylemlerine sıklıkla yer vermekte, böylece

¹⁰ Anton Shekhovtsov, *Russia and the Western Far Right: Tango Noir* (Abingdon: Routledge, 2018).

¹¹ Antonis Klapsis, *An Unholy Alliance: The European Far Right and Putin's Russia* (Brussels: Wilfried Martens Centre for European Studies, 2015).

¹² Elias Götz ve Camille-Renaud Merlen, "Russia and the Question of World Order," *European Politics and Society* 20, no. 2 (2019): 133-153.

¹³ Paul Stronski ve Annie Himes, *Russia's Game in the Balkans* (Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2019).

¹⁴ Martin Kragh ve Sebastian Åsberg, "Russia's Strategy for Influence through Public Diplomacy and Active Measures: The Swedish Case," *Journal of Strategic Studies* 40, no. 6 (2017): 773-816.

¹⁵ Kohei Watanabe, "Conspiracist Propaganda: How Russia Promotes Anti-establishment Sentiment Online," *Media and Communication* 5, no. 4 (2017): 107-116.

propagandasını daha inandırıcı hale getirmektedir. Bu taktiklerle Rusya, Batı toplumlarının bilgi ekosistemini manipüle ederek siyasi istikrarı hedeflemekte ve demokratik tartışma süreçlerini baltalamaktadır.

Uluslararası fonlar ve bu fonların siyasi etkileri günümüz dünyasında çok tartışılan konular arasındadır. Özellikle ABD başkanlık seçimlerine yapılan dış müdahaleler, dijital enstrümanlar kullanarak insanların siyasi kanaatlerinin değiştirilmesi ve yükselen aşırı grupların varlıklarının ötesinde etki kapasitesine sahip olması, demokrasilerin geleceği açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden, küreselleşme ve uluslararası fonlar özellikle Avrupa ülkeleri için yaşamsal bir tehdit halini almıştır. Öyle ki, Romanya’da yapılan 2024 cumhurbaşkanlığı seçiminin NATO karşıtı Georgescu tarafından kazanılmasından sonra iptal edilmesi, demokrasileri savunmak adına demokrasiden uzaklaşma tehlikesini de beraberinde getirmiştir. Georgescu’nun TikTok isimli uygulama üzerinden yürüttüğü kampanyasının ciddi anlamda Rusya bağlantılı kişiler tarafından yaygınlaştırılması bir ikilem yaratmıştır.¹⁶ Yani seçimleri, ya demokrasi karşıtı bir aday kazanacaktır ya da demokrasinin temel ilkeleri demokrasiyi koruma adına ihlal edilecektir ki en kötü senaryo da bu ikilemin ta kendisidir.

Peki Türkiye’de durum nedir? Gerçekten, uluslararası fonlar toplum ve siyaset üzerinde etkili midir? Bu fonlar tarafından desteklenen aktörler, toplum nezdinde itibarlı aktörler midir? Bir siyasi maksatları var mıdır? Yoksa toplum, yapılan propagandanın etkisiyle bu aktörleri olduklarından farklı mı algılamaktadır?

TÜRKİYE VE ULUSLARARASI FONLAR

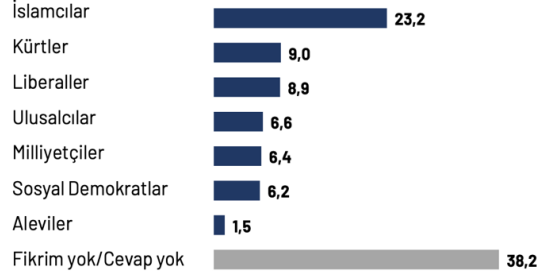
Türkiye’de uluslararası fonların nasıl algılandığını anlayabilmek için Metropoll Araştırma Şirketi ile işbirliği yaptık ve 14-28 Şubat 2025 tarihleri arasında bir kamuoyu araştırması yürüttük. Bu kapsamda dört soru sorduk ve ülkedeki uluslararası fonlardan faydalanan kurumların toplum tarafından nasıl görüldüğünü anlamaya çalıştık.

İlk sorumuz, uluslararası fonlardan hangi ideolojinin daha fazla faydalandığı üzerineydi. Giriş kısmında elitler arası kamusal “fonculuk” suçlamasının daha çok liberal eğilimli kurumlara karşı yapıldığını belirtmiştik. Araştırmamızda ise bu kanının aksine sonuçlara rastladık. Toplumun yüzde 23,2’si, yurt dışı fonlardan en çok faydalanan ideolojik grubun İslamcılar olduğunu söylüyor. CHP seçmeninin yüzde 37’si, İYİ Parti seçmeninin yüzde 43,4’ü, DEM seçmeninin ise yüzde 26,3’ü İslamcıların yurtdışı fonlardan en çok faydalanan grup olduğunu düşünüyor. İkinci sırada ise yüzde 9 ile Kürtler var. Liberaller, yüzde 8,9 ile üçüncü sırada ve kendilerini “foncu” olarak suçlayan ulusalcı ve milliyetçilerden çok az bir farkla önde. Toplumun yüzde 6,6’sı ulusalcıların, yüzde 6,4’ü ise milliyetçilerin yurtdışı fonlardan en fazla faydalanan grup olduğunu söylüyor.

¹⁶ “How TikTok Fueled The Rise Of Romania's Far-Right Presidential Candidate Georgescu”, <https://www.rferl.org/a/tiktok-calin-georgescu-presidential-candidate-romania/33216735.html> (Son Giriş: 23 Mart 2025).

Dolayısıyla toplum, fonlar konusunda kamusal tartışmanın dışında bir tepki geliştirmiş gibi gözüküyor. Uluslararası fonlardan en çok faydalanan grubun açık ara İslamcılardan oluştuğu kanaati var. Bu konuda sürekli olarak suçlanan liberaller ise yüzde 6 ila 9 bandında kümelenmiş gruplardan sadece bir tanesi. Öte yandan, bu soruya cevap vermeyenlerin oranı yüzde 38,2. Bu önemli bir veri, çünkü kamusal tartışmada kullanılan “foncu” ithamının sanıldığı kadar yaygın olmadığını ve toplumun önemli bir kısmının bu konuya ilgilenmediğini gösteriyor.

Sizce aşağıdaki siyasi gruplardan hangisi yurt dışı fonlarından daha fazla faydalanmaktadır?

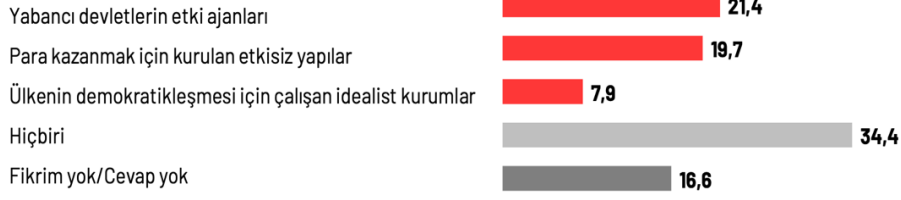

14 Mayıs 2023 Milletvekili seçiminde oy verilen partiye göre dağılım %

	İslamcılar	Kürtler	Liberaller	Ulusalçılar	Milliyetçiler	Sosyal Demokratlar	Aleviler	Fikrim yok/Cevap yok	Toplam
AK Parti	7,4	9,7	9,1	11,7	7,7	3,7	4,3	46,3	100
CHP	37,0	7,4	5,4	3,5	6,6	5,8		34,2	100
MHP	3,5	8,1	22,1		10,5	16,3		39,5	100
İYİ Parti	43,4	16,2	11,1	2,0	3,0	3,0		21,2	100
DEM Parti	26,3	12,5	8,8	6,3	5,0	11,3		30,0	100
Diğer	32,7	9,6	6,7	2,9	8,7	5,8		33,7	100
ORTALAMA	23,2	9,0	8,9	6,6	6,4	6,2	1,5	38,2	100

Diğer sorumuz ise toplumun uluslararası fonlardan faydalanan kurumları nasıl tanımladığını anlamak için soruldu. Buradaki ilginç sonuç, toplumun sadece yüzde 21,4’ü bu kurumları yabancı devletlerin uzantısı olarak görüyor. Bu tip kurumları para kazanmak için kurulan etkisiz yapılar olarak tanımlayanların oranı yüzde 19,4. Ülke demokratikleşmesine katkıda bulunduğunu söyleyenlerin oranı ise sadece yüzde 7,9. Bu soruya hiçbiri diyen ve cevap vermeyenlerin oranı ise toplamda yüzde 51. Toplumun ilgisizliği burada da kendisini gösteriyor. Bu orana, uluslararası fonlardan faydalanan kurumları para kazanmayı amaçlayan etkisiz kurumlar seçeneğinin oranları da eklendiğinde, toplumun yüzde 70 gibi ezici bir çoğunluğunun, uluslararası fonların siyasi bir boyutu ve ağırlığı olduğunu düşünmediği anlaşıyor. Yani uluslararası fonlar meselesi, entelektüel kamusal tartışmanın bir konusu olabilir ama toplumun gözünde ağırlığı olan bir mesele olmadığı aşîkar.

Uluslararası bir kuruluştan fon desteği alarak faaliyetlerini sürdüren bir kurumu nasıl tanımlarsınız?

14 Mayıs 2023 Milletvekili seçiminde oy verilen partiye göre dağılım %

	Yabancı devletlerin etki ajanları	Para kazanmak için kurulan etkisiz yapılar	Ülkenin demokratikleşmesi için çalışan idealist kurumlar	Hiçbiri	Fikrim yok/ Cevap yok	Toplam
AK Parti	17,7	11,4	10,0	38,9	22,0	100
CHP	26,0	20,9	8,9	31,8	12,4	100
MHP	32,6	11,6	2,3	46,5	7,0	100
İYİ Parti	33,0	27,0	10,0	12,0	18,0	100
DEM Parti	3,8	19,0	11,4	45,6	20,3	100
Diğer	21,2	31,7	7,7	28,8	10,6	100
ORTALAMA	21,4	19,7	7,9	34,4	16,6	100

Bu verinin alt kırılımları da ilgi çekici. Zira erkeklerin, 35-54 yaş arası orta yaş grubunun ve üniversite mezunlarının, diğer alt segmentlere nazaran bu tip kurumları yabancı devletlerin etki ajanları olarak görme oranı dramatik bir şekilde yükseliyor. Mesela, bu oran ilkokul mezunlarında yüzde 10,6 iken üniversite mezunlarında yüzde 31,8'e çıkıyor. Benzer şekilde, kadınların bu tip kurumları etki ajanı olarak görme oranı yüzde 18,3 iken erkeklerde bu oran yüzde 24,8 oluyor. 18-34 yaş arasında bulunan insanların yüzde 18,1'i, 55 yaş üstü insanların ise yüzde 17'si bu yapıları etki ajanı olarak görürken 35-54 yaş arasında bu oran yüzde 27,6. Dolayısıyla siyasete; cinsiyet, yaş aralığı ve eğitim düzeyi ile ilgili olarak merak arttıkça, daha devlet merkezli ve rekabet odaklı bir yaklaşım devreye giriyor. Bu merak azaldıkça insanlar yorum yapmamayı daha çok tercih ediyor.

Uluslararası bir kuruluştan fon desteği olarak faaliyetlerini sürdüren bir kurumu nasıl tanımlarsınız?

Cinsiyete göre dağılım %

	Yabancı devletlerin etki ajanları	Para kazanmak için kurulan etkisiz yapılar	Ülkenin demokratikleşmesi için çalışan idealist kurumlar	Hiçbiri	Fikrim yok/ Cevap yok	Toplam
Kadın	18,3	19,0	8,3	34,4	20,0	100
Erkek	24,5	20,3	7,5	34,5	13,2	100
ORTALAMA	21,4	19,7	7,9	34,4	16,6	100

Yaşa göre dağılım %

	Yabancı devletlerin etki ajanları	Para kazanmak için kurulan etkisiz yapılar	Ülkenin demokratikleşmesi için çalışan idealist kurumlar	Hiçbiri	Fikrim yok/ Cevap yok	Toplam
18-34	18,0	23,7	8,9	39,1	10,4	100
35-54	27,6	18,9	7,1	30,6	15,8	100
55+	17,1	15,8	8,1	33,9	25,2	100
ORTALAMA	21,4	19,7	7,9	34,4	16,6	100

Eğitim durumuna göre dağılım %

	Yabancı devletlerin etki ajanları	Para kazanmak için kurulan etkisiz yapılar	Ülkenin demokratikleşmesi için çalışan idealist kurumlar	Hiçbiri	Fikrim yok/ Cevap yok	Toplam
Ortaokul mezunu ve altı	10,6	15,6	9,1	39,7	25,0	100
Lise mezunu	30,4	22,0	5,4	33,3	8,9	100
Üniversite mezunu ve üzeri	31,8	25,1	9,0	24,7	9,4	100
ORTALAMA	21,4	19,7	7,9	34,4	16,6	100

Bir başka soru ise uluslararası fonlardan faydalanan kurumların profili hakkındaydı. Katılımcılara hangi kurumun fon almasının daha rahatsız edici olduğu soruldu. Burada da, genel kanaatin aksine dernek ve medya kuruluşları değil, kamu kurumlarının uluslararası fonlara erişimi toplum tarafından rahatsız edici bulunuyor. Bu soruya kamu kurumları cevabını verenlerin oranı yüzde 27,5 iken bu rakam dernek seçeneğinde yüzde 10,5, medya organları seçeneğinde ise yüzde 20,3'e ulaşıyor. Toplumun yüzde 41,7'si ise ya hiç rahatsız olmuyor ya da soruyu yanıtsız bırakıyor. Burada da eğitim seviyesi düştükçe rahatsızlık oranının aynı doğrultuda düştüğünü gözlemliyoruz. Yine, eğitim seviyesinin düşüşü ile kamu kurumlarının fon almasından duyulan rahatsızlığın azalması arasında bir ilişki olduğunu görüyoruz.

Parti kırılımlarına bakıldığında, kamu kurumlarının fon almasından en az rahatsız olan parti yüzde 14,1 oranıyla DEM Parti olurken onu yüzde 20,6 ile AKP takip ediyor. Bu oran CHP için yüzde 31,8, MHP için yüzde 33,7, İYİ Parti için ise yüzde 46,5. Bir medya organının uluslararası fonlardan destek almasından duyulan rahatsızlık ise bütün parti seçmenleri incelendiğinde yüzde 16 ile yüzde 22 arasında değişiyor. Bu aralık, derneklerin fonlanmasından duyulan rahatsızlık söz konusu olduğunda ise yüzde 5 ile yüzde 15 arasında değişiyor. Bütün parti seçmenleri göz önünde bulundurulduğunda uluslararası fonlardan en fazla rahatsız olan seçmenin CHP ve İYİ Parti seçmeni olduğu da göze çarpıyor. CHP seçmeninin yaklaşık yüzde 65'i İYİ Parti seçmeninin ise yaklaşık yüzde 75'i uluslararası fonların kamu kurumu, dernek veya bir medya organına destek olmasından rahatsız. Bu fonlardan en az rahatsız olan parti ise yüzde 40 ile DEM Parti. Onu, yaklaşık yüzde 50'lik oran ile AKP seçmeni izliyor.

Aşağıdakilerden en çok hangisinin uluslararası bir kuruluştan fon desteği alması sizi rahatsız eder?

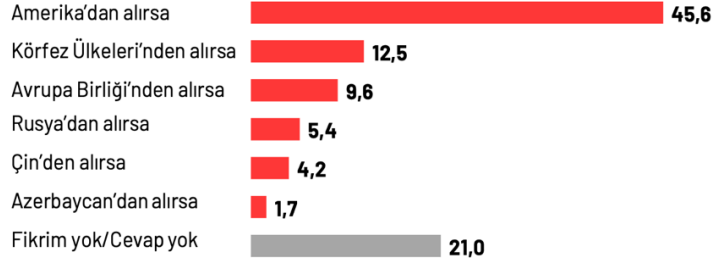
14 Mayıs 2023 Milletvekili seçiminde oy verilen partiye göre dağılım %

	Bir kamu kurumunun	Bir derneğin	Bir medya organının	Hiçbiri	Fikrim yok/Cevap yok	Toplam
AK Parti	20,6	8,9	20,1	35,0	15,5	100
CHP	31,8	15,1	18,2	27,5	7,4	100
MHP	33,7	4,7	18,6	34,9	8,1	100
İYİ Parti	46,5	7,1	22,2	16,2	8,1	100
DEM Parti	14,1	9,0	16,7	43,6	16,7	100
Diğer	36,9	11,7	27,2	11,7	12,6	100
ORTALAMA	27,5	10,5	20,3	30,2	11,5	100

metropoll
Stratejik ve Sosyal Araştırmalar

Son olarak, katılımcılara hangi ülke veya ülke grubundan fon alınmasının kendilerini rahatsız ettiği sorulmuştur. Bu soruya, DEM Parti hariç, diğer parti seçmenleri açık ara, yüzde 45,6 oranında, Amerika Birleşik Devletleri yanıtını vermişlerdir. Bu oran AKP, CHP, MHP ve İYİ parti kırılımları baz alındığında yüzde 44 ile yüzde 58 arasında değişmektedir. DEM Parti için bu oran yüzde 29,8 olmuştur. Körfez Ülkeleri yüzde 12,5 ile ikinci sıradadır. Zira, CHP ve İYİ Parti seçmenleri yüzde 18-20 aralığında bu ülkelerden gelen fonlardan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Üçüncü sırada Avrupa Birliği menşeli fonlar vardır. Toplumun yüzde 9,6'sı bu fonlardan rahatsızdır. Demokratik ülkeler ve örgütler olarak kabul edeceğimiz ABD ve Avrupa Birliği fonlarında rahatsızlık oranı yaklaşık yüzde 55 civarındadır. Buna karşın Çin, Rusya ve Azerbaycan gibi antidemokratik ülkelere gelen fonların yarattığı rahatsızlığın toplam oranı yalnızca yüzde 11,3 olmuştur. Katılımcıların yüzde 21'i ise bu soruya cevap vermekten kaçınmıştır.

Türkiye’de faaliyet gösteren bir kurum aşağıdaki hangi ülkeden fon-para desteği alırsa bu sizi diğer ülkelere göre daha çok rahatsız eder?

14 Mayıs 2023 Milletvekili seçiminde oy verilen partiye göre dağılım %

	Amerika'dan alırsa	Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan-Katar-Birleşik Arap Emirlikleri)nden alırsa	Avrupa Birliği'nden alırsa	Rusya'dan alırsa	Çin'den alırsa	Azerbaycan'dan alırsa	Fikrim yok/ Cevap yok	Toplam
AK Parti	46,6	6,6	13,4	3,9	4,8	1,7	23,0	100
CHP	44,0	18,1	10,5	3,0	4,9	2,9	16,6	100
MHP	58,3	0,8	9,3		2,8	0,2	28,6	100
İYİ Parti	52,3	19,9	4,4	1,4	8,9	1,8	11,4	100
DEM Parti	29,8	22,2	6,1	13,0		0,3	28,6	100
Diğer	43,1	16,4	4,3	18,6	2,1	0,5	15,0	100
ORTALAMA	45,6	12,5	9,6	5,4	4,2	1,7	21,0	100

metropoll
Stratejik ve Sosyal Araştırmalar

Bu veriler ışığında, Türkiye’de toplumun uluslararası fonlar konusunda ilgisiz olduğunu, bu ilgisizliğin eğitim seviyesi yükseldikçe ve erkekler söz konusu olduğunda azaldığını görüyoruz. Araştırmamız, fon meselesinin, devlet merkezli ve güvenlik odaklı bir yaklaşımla ele alındığını da gösteriyor. Mesela kamu kurumlarının fon alması, medya ve sivil toplum kuruluşları ile karşılaştırıldığında, toplumun tepkisine ve rahatsızlığına daha fazla sebep oluyor. Toplumun; ezici bir çoğunlukla, ABD, AB ve Körfez ülkelerinden alınan fonlardan rahatsız olduğunu, Rusya ve Çin gibi otoriter rejimlerden gelen desteklere karşı ise çok daha az tepkili olduğunu görüyoruz. Bu açıdan bakıldığında, uluslararası fonlar ile demokratikleşmeyi destekleme projesi başarısız olmuş gözüküyor. Toplum; insani gelişme, toplumsal kalkınma ve demokratikleşme gibi gündemlere karşı ya ilgisiz ya da tepkili. Yani, ayrılan kaynakların ürettiği sonuçlar oldukça sorunlu ve etkin olmaktan uzak. Bununla birlikte, otoriter rejimlerin sağladığı kaynakların sorunlu bulunmadığını da vurgulamak gerekiyor.

Bu sonuçları, NOVASAM tarafından yürütülen ve Türkiye’de sivil toplum algısını ölçen kapsamlı araştırmanın sonuçları ile karşılaştırdığımızda iki araştırmanın da birbiriyle uyumlu olduğunu gördük. Mesela, NOVASAM araştırmasında, STK’lar hakkında yeterli ve kapsamlı bilgi sahibi olduğunu beyan edenlerin toplam oranı yalnızca yüzde 14’tür ve eğitim seviyesi arttıkça STK’lar hakkında bilgi sahibi olma oranı da artmaktadır. Bu araştırmada, STK, dernek, vakıf ve medya kuruluşlarına duyulan güven de sorulmuş ve yüzde 30 ile 35 aralığında olumlu cevap alınmıştır. Buna karşın, ordu, polis, yargı ve kamu kurum ve kuruluşları sorulduğu zaman güven oranı yüzde 50 ile 67 aralığında görülmüştür. Yani, bu raporda sunulan araştırmada uluslararası kalkınma fonlarını kullanan kurumlara dair kamuoyu algısı aslında toplumun genel itibarıyla sivil toplum

ekosistemi hakkında yeterli bilgi sahibi olmamasıyla ve toplumun hayata sivil bir pencereden değili oldukça devlet merkezli bakmasıyla da ilgilidir.¹⁷

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI FONLAR

Bu bölümde, ülkemizdeki fon ekosistemi ile ilgili bir araştırmayı ele alacağız. Bu araştırmayı yaparken, açık kaynaklardan faydalandık ve yabancı hükümet ve uluslararası örgütlerin sağladığı fonlar ile ülkemizdeki medya ve STK’ların ilişkisini tespit etmeye çalıştık. Bu noktada ciddi bir sorunla karşılaştık. Demokratik devletlerin, kendi iç rejim karakterlerinden dolayı, tahsis ettikleri fonların içeriğine ulaşmak mümkün iken otoriter rejimler söz konusu olduğunda daha dolaylı yollardan ilerlemek zorunda kaldık.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ: USAID (Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı) isimli kurum ve yaptığı uluslararası yardımlar, özellikle Donald Trump’ın ikinci başkanlık dönemi ile birlikte yeniden gündeme geldi. Hükümetin gereksiz harcamalarını kıstak için görevlendirilen Elon Musk, USAID’ın fon network’ünü tartışmaya açtı ve gereksiz bir kaynak aktarımı mekanizması olduğunu, bunun Amerikan vergi mükellefleri tarafından karşılandığını söyledi. Bu argüman, kamuda tasarruf planı çerçevesinde mantıklı gibi görünse de ABD’nin uluslararası sisteme liderlik ettiği ve demokratik değerlerin yaygınlaştırılması için üstlendiği rolü inkar etmesi anlamına geliyordu. Musk’ın kesintilerinden Türkiye de nasibini aldı. Bu vesileyle, Türkiye’den USAID fonu alan STK’ların isimleri de kamuoyuna yansıdı. Öte yandan, USAID ile doğrudan irtibatı olan medya kuruluşuna rastlanmadı. Her ne kadar Columbia Journalism Review’de yayınlanan bir makale, dünya üzerinde 6200 gazeteci ve 700’e yakın medya kuruluşunun USAID ile ilişkili olduğunu iddia etse de, Musk’ın göreve gelmesinden sonra açıklanan belgelerde Türkiye’de yayın yapan medya kuruluşlarının isimleri yer almadı.¹⁸ Bununla birlikte, özellikle hükümete yakın ve ulusalcı Türk medyasında, Chrest Foundation’ın CIA’in paravan vakfı olduğuna dair iddialar sıkça yer aldı.¹⁹ Ancak bu iddialar da herhangi bir belge ile delillendirilemedi.

ABD’nin USAID üzerinden Türkiye’de medya kuruluşlarını desteklediğine dair bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak, özellikle dijital medya platformlarının Chrest Foundation’dan destek aldığı görülmektedir.²⁰ Bu platformların, demokratik değerlere bağlı yayınlar yaptığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, NED, NDI, IRI ve Atlas Foundation gibi fon sağlayıcılarının Türkiye sivil toplumundan partnerleri olduğunu, bu sivil toplum kuruluşlarının da dijital medya platformlarını etkin kullandığı söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle, doğrudan medya yardımı olmasa

¹⁷ “Türkiye’de Sivil Toplum Algısı”, NOVASAM-STGM Raporu, Haziran 2024.

¹⁸ “Columbia Journalism Review worries USAID freeze will hurt independent journalism abroad”, <https://www.foxnews.com/media/columbia-journalism-review-worries-usaid-freeze-hurt-independent-journalism-abroad> (Son Giriş: 1 Nisan 2025).

¹⁹ Bknz: <https://www.toplumsal.com.tr/fon-tartismasi-buyuyor-fon-veren-vakif-wikileaks-belgelerinde-nasil-anlatilmis> (Son Giriş: 21 Mart 2025).

²⁰ Bknz: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyedeki-bazi-kuruluslarin-abd-ve-avrupadan-yuz-binlerce-dolar-fonlanmasi-tartisma-konusu-oldu/2314149> (Son Giriş: 24 Mart 2025).

da, sivil toplumu çeşitli projelerle desteklemek ve bu kurumların sürdürdüğü dijital medya platformlarına doğrudan olmasa da dolaylı bir destek sağlandığı söylenebilir.

AVRUPA BİRLİĞİ: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olması, her ne kadar ilişkiler son dönemde askıya alınsa da, resmi kanallar üzerinden, kamu kurumlarının da faydalanacağı şekilde fon desteklerinin sağlanmasını beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği'nin desteklediği kurumlar incelendiğinde, çok daha kurumsal ve çeşitliliğe önem veren, somut projelere yoğunlaşıldığı görülecektir. Desteklenen projeler ana hatlarıyla:

- Gençlik projeleri
- İklim projeleri
- Sağlık projeleri
- Cinsiyet Eşitliği projeleri
- Ve göçmenlere yönelik projelerdir.

Burada dikkati çeken husus, kamu kurumlarının da (örneğin Sandıklı Kaymakamlığı) bu projelere katılmasıdır. Bununla birlikte, hükümete yakın Önder İmam Hatipliler derneği, Birlik Vakfı, TÜGVA gibi kurumlar da bu projelerden paylarını almıştır. AB fonlarının Ulusal Ajans tarafından dağıtılması, hükümete yakın STK'ların bu kaynaklardan yararlanmasını beraberinde getirmiştir. Buna göre;

- Bilal Erdoğan ve Esra Albayrak'ın yöneticisi olduğu TÜRGEV'e 161 bin 100 avro,
- TÜGVA'ya 114 bin 150 avro,
- Ensar Vakfı'na 54 bin 744 avro,
- Safa Vakfı'na 17 bin 846 avro, vakfa bağlı Verenel Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'ne 45 bin 265 avro,
- İHH İnsani Yardımlaşma Vakfı'na ait Yeryüzü Çocukları Derneği'ne 18 bin 839 avro
- Yetimler Derneği'ne ise 51 bin 525 avro
- İlim Yayma Cemiyeti'ne 36 bin 950 avro

kaynak aktarılmıştır.

Burada, Avrupa devletlerinin de büyükelçilikleri ve kalkınma ajansları üzerinden fonlar sağladığını belirtmek gerekir. İsveç hükümetine bağlı SIDA, Hollanda hükümetine bağlı Matra fonları buna örnektir. Bu fonların ise daha çok demokratik muhalefete gruplarına ve konjonktürün sosyal ve siyasal önceliklerine göre dağıtıldığını, bağımsız ve dijital medya kuruluşlarının da bu fonlar üzerinden desteklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

RUSYA VE ÇİN: Otoriter rejimler de küreselleşmenin nimetlerinden faydalanarak başka ülkelerde kendilerine yakın gördükleri grupları desteklemektedir. Türkiye de bu durumdan azade değildir. Digital Forensic Research Lab (DFR Lab) raporu, Türkiye'deki Kremlin bağlantılı düşünce kuruluşlarının ve etkili kamusal figürlerin izini sürdüğü araştırmasında bu konu hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Rapora göre Rusya'nın propaganda aygıtı, United World International isimli bir düşünce kuruluşudur. UWIDATA olarak da bilinen bu yapının içinde Türkiye'de tanınmış akademisyenler mevcut. Kurumun yazarlar kısmındaki dikkat çeken yabancı isimler

şöyle;

- ABD vatandaşı olup Rusya lehine casusluk yaptığı iddiaları üzerine İstanbul'a kaçan ve şüpheli şekilde ölü bulunan Andre Vltchek
- Polonya'nın Rus Yanlısı Neo-Nazi Partisinden siyasetçisi Bartosz Bekier
- AB Mülteci Geri Kabul Anlaşmasının Mimarlarından SYRIZA Hükûmeti'nin Dış Politika Danışmanı Dimitris Konstantakopoulos
- Rusya-Avusturya Dostluk Derneği Başkanı ve Neo-Nazi Avusturya Identitar Hareketi Başkanı Alexander Markovics
- İran Rejimi'nin Molla kanadının uluslararası yayın organı Tasnimnews yazarlarından Abbas Aslani, Masoud Sadrmohammadi ve Alexander Azadgan
- Rus yanlısı ve Neo-Nazi İsveç Ulusal Demokrat Partisi siyasetçisi Vavra Suk
- ABD Komünist Partisi Yöneticisi Caleb Maupin

2020 senesinde Facebook, UWIDATA ile Rusya İnternet Araştırmaları Ajansı arasındaki ilişkileri tespit etmiş ve bu kurumu platformundan çıkarmıştı. Platformun kurucusu, Avrasyacı görüşleriyle tanınan Alexander Dugin'in kızı Daria Dugina ve finansman kaynağı ise Rus iş insanı Konstantin Malofeev'dir. ABD ve AB tarafından da yaptırım cezasına çarptırılan Malofeev, 2014 yılındaki Ukrayna olaylarında Rus ayrılıkçıları finanse etmekle ve 2016 yılındaki Karadağ darbe teşebbüsüne kaynak sağlamakla suçlanıyor. UWIDATA'nın sitesinde Sputnik, geopolitics.ru ve Russia Today gibi sitelere verilen linkler bulunuyor.²¹

Öte yandan Çin Halk Cumhuriyeti ise Doğu Perinçek liderliğindeki Vatan Partisi, Görev Vakfı, Aydınlık Gazetesi ve Ulusal Kanal gibi kurumlarla yoğun işbirliği yapıyor. Öyle ki, Aydınlık Gazetesi geçmişte bir propaganda materyali olarak da kabul edilebilecek Çin Özel Eki yayınlamıştı. Perinçek liderliğindeki siyasi oluşumların ve medya kurumlarının Çin Halk Cumhuriyeti'nin adeta lobi grubu olarak çalıştığı, hatta iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde bir danışmanlık şirketi gibi işlev gördüğü söylenebilir. Bu noktada, Çin'de iş yapacak firmalardan istenen lisans belgesini verme imtiyazı Görev Vakfı'nın şirketlerine ait.²² Bu yetkinin, doğrudan bir kaynak aktarımı mekanizması olduğunu söylemek mümkün. Öte yandan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin reklamlar yoluyla Cumhuriyet gibi gazetelerde özel haberler yayınlattığı iddiası da geçmişte gündeme gelmişti.

KÖRFEZ ÜLKELERİ: Uzun yıllar boyunca Türkiye'deki İslamcılığın Suudi Arabistan merkezli Rabıta örgütü tarafından desteklendiği düşünüldü. Hatta gazeteci Uğur Mumcu bu konuda ciddi

²¹ "Rusya'nın propaganda araçları Türkiye'de ne kadar aktif?", <https://serbestiyet.com/haberler/rusyanin-propaganda-araclari-turkiyede-ne-kadar-aktif-87501/> (Son Giriş: 3 Nisan 2025).

²² Bknz: <https://gorevholding.com/index.php/tr/sirket/tucem-turkiye> (Son Giriş: 3 Mayıs 2025).

Çalışmaların altına imza atmıştı. Geçmişte, Müslüman Kardeşler örgütü ile Suudi Arabistan arasında yakın ilişkilerin yaşandığı zamanlar olmuştı. Bu durum, Türkiye İslamcılığının da Arabistan ile yakın ilişkiler kurmasına yardım ediyordu. Ne var ki, özellikle Arap Baharından sonra, Müslüman Kardeşler örgütü, Katar dışındaki Körfez ülkeleri tarafından monarşileri tehdit eden radikal bir yapı olarak tanımlandı. Dolayısıyla, Türkiye'nin İslamcı motivasyonlarla Ortadoğu siyaseti geliştirmesi, Körfez ülkelerini rahatsız etti. Bu durum, diğer Körfez ülkelerinden ayrıışan Katar ile Türkiye ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırladı. Bu ilişkiler daha çok askeri, jeopolitik ve enerji gibi alanlar üzerinden ilerlese de insani yardım faaliyetleri de bu ilişkiden olumlu etkilendi. Bununla birlikte Türkiye, diğer Körfez ülkeleriyle ilişkilerinde dalgalı bir seyir izlese de bu ilişkileri koparmadı. Özellikle Suriye ve İslam dünyasına yönelik insani yardım programları çerçevesinde işbirliği devam etti.

Zira Qatar Foundation, Türkiye'de özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik yardım programlarına verdiği aktif destek ve deprem sonrası kaynak sağladığı projeler ile öne çıkmaktadır. Benzer şekilde Qatar Charity isimli yardım kuruluşu, İHH ile Suriye'de 1400 konutun yapımını içeren bir proje yürütmektedir. Her iki kurum arasında 2016 senesinde 5 yıllık bir partnerlik anlaşması imzalanmış²³ ve İHH'ya bağlı bir dijital think-tank olan İNSAMER, Türkiye-Katar ilişkileri üzerinde son derece kapsamlı bir rapor hazırlayarak kamuoyuyla paylaşmıştır.²⁴

Öte yandan Suudi Arabistan, Independent ve Şark-ul Avsat gibi yayın organlarının Türkçe servislerini desteklemektedir, ancak sınırlı etkiye sahiptir. Bununla birlikte, özellikle Şubat depremi sonrası, Kral Selman İnsani Yardım Vakfı ise Gaziantep, Hatay ve Suriye'de toplam 4.000 konutluk bir projeye başlamıştır.²⁵ Yine Kral Selman Vakfı ile İHH arasında, 2018 yılında, Suriye'deki insani faaliyetlerin devam etmesi için 4 milyon 390 bin 829 dolar bütçesi olan bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. İHH ile Kral Selman Vakfı arasındaki yakın işbirliği gözden kaçmamaktadır.²⁶ Finansmanın Kral Selman Vakfı tarafından karşılandığı operasyonun ise dünyanın dört bir yanındaki İHH çalışanları tarafından yürütölen bir iş modeli olduğı görölmektedir.

AZERBAYCAN: Son yıllarda kültörel ve duygusal boyuttan çıkarak ekonomik ve jeopolitik bir stratejik işbirliği karakterine bürönen Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, Türkiye medyasında ve sivil toplumunda Azerbaycan'ın etkisinin artmasını da beraberinde getirmiştir. Burada enerji şirketi SOCAR Türkiye, Haber Global ve Ekol TV gibi Azeri sermayeli şirketler dikkat çekmektedir. Bu kurumları önemli kılan, sadece ticari motivasyonla hareket etmemeleri, aynı zamanda hem iç hem de dış politikaya müdahil olmalarıdır.

²³ "İHH ve Qatar Charity Arasında 5 Yıllık Anlaşma", <https://ihh.org.tr/haber/ihh-ve-qatar-charity-arasinda-5-yillik-anlasma> (Son Giriş: 26 Mart 2025).

²⁴ Bahsi geçen rapor için bknz: <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-turkiye-katar-iliskileri-ve-bolgesel-dengeler.pdf> (Son Giriş: 02 Nisan 2025).

²⁵ "Kral Selman Vakfı'ndan Gaziantep'e 7 Önemli Proje", <https://www.baskagazete.com/haber/kral-selman-vakfi-ndan-gaziantep-te-7-onemli-proje-122563.html> (SON Giriş 4 Nisan 2025).

²⁶ "Kral Selman Vakfı ile Protokol", <https://ihh.org.tr/haber/kral-selman-vakfi-ile-protokol> (Son Giriş: 2 Nisan 2025).

Bunun en tartışılan örneği, 2023 yılındaki başkanlık seçimleri sürecinde yaşanmıştır. Seçimlerin ilk turunda aldığı %5 oy ile öne çıkan ve seçimlerin kaderi üstünde etkili olan Sinan Oğan'ın SOCAR şirketi ile olan bağlantıları kamuoyuna yansımıştır. Oğan hakkında çıkan haberler, onun SOCAR ve Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile yakın ilişkisi olduğunu vurgulamışlar ve Oğan'ın Erdoğan lehine adaylıktan çekilmesini Azerbaycan devletinin Erdoğan'a yaptığı bir jest olarak yorumlamışlardır.²⁷ Yine benzer şekilde SOCAR destekli Haber Global isimli televizyon kanalı, başkanlık seçimleri öncesi Ermenistan'a gidip sokak röportajları yapmış ve Ermeni halkının muhalefet adayı Kemal Kılıçdaroğlu'na destek verdiği görüntüleri paylaşarak milliyetçi seçmeni muhalefet adayından uzaklaştıran bir yayın içeriği üretmiştir. Azerbaycanlı iş insanı Mübariz Masimov'a ait olan Ekol TV ise muhalefetin iç sorunlarını sürekli olarak ekrana taşıyan ve muhalefeti istikrarsız bir yapı olarak gösteren bir yayının politikası takip etmektedir.

Benzer bir eğilim, 7 Ekim saldırılarından sonra gerilen Türkiye-İsrail ilişkileri konusunda da ortaya çıkmıştır. Azerbaycan ve İsrail arasındaki ikili askeri ilişkiler oldukça yakındır ve Bakü petrolünün İsrail'e akışı, kesintisiz olarak devam etmektedir. Öyle ki, İsrail'i protesto eden göstericiler SOCAR binasının önüne kadar gelmiş ve şirket aleyhinde sloganlar atmıştır.²⁸ Bunun üzerine SOCAR, petrolün doğrudan İsrail'e değil uluslararası piyasalara satıldığını iddia etmek zorunda kalmıştır. Bu açıdan SOCAR, AKP'den daha sert bir İslamcılığı savunan ve İran ile yakın ilişkide oldukları düşünülen grupların hedefindedir. Bu durum SOCAR'ı, Türkiye'nin dış politikasında, özellikle İran ve İsrail ile olan ilişkilerinde, önemli bir konuma oturtmaktadır.

SONUÇ

Bu rapor, Türkiye'deki uluslararası fon ekosistemini, uluslararası fonların etkin şekilde insani ve siyasal kalkınmaya hizmet edip etmediğini ve toplum tarafından durumun nasıl algılandığını anlamaya çalışmıştır. Gerek kamuoyu araştırması gerekse açık kaynaklardan yapılan arşiv araştırmaları, bu sorulara cevap vermemize yardımcı olmuştur. Bu çalışmanın ürettiği bulgular şu şekilde sıralanabilir:

- Uluslararası fonlar kaynak ülkenin rejim karakterine göre demokratikleşme yanlısı STK ve medya organlarına destek olduğu kadar demokratik kurumları tahrip eden fon sistemleri de olabilir.
- Türkiye'deki kurumlara sağlanan fonlardan faydalanan kurumlar, toplum tarafından demokratikleştirici etkiye sahip yapılar olarak görülmemektedir.
- Sanıldığı gibi toplum açısından ülkedeki gidişatın sorumlusu uluslararası fonlardan faydalanan yerli kurumlar değildir. Toplum genel olarak fon meselesine ilgisizdir. Bu açıdan bakıldığında, fonların topluma genel ve büyük bir etki yaptığı söylenemez.

²⁷ “Sıradışı Sinan Oğan Portresi: Socar’ın Türkçe Mutemedi”, <https://haber.sol.org.tr/haber/sira-disi-sinan-ogan-portresi-socar-in-turkcu-mutemedi-375361> (Son Giriş 1 Ocak 2025)

²⁸ “Filistin İçin Bin Genç Grubu Socar’ı Protesto Etti”, <https://www.evrensel.net/haber/519864/filistin-icin-bin-genc-grubu-socari-protesto-etti> (Son Giriş: 7 Mart 2025).

- ABD'nin sağladığı devlet fonları özellikle İnsani Yardım Bürosu (BHA) ve Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu programları üzerinden daha çok insani yardım; çeşitlilik, kapsayıcılık ve eşitlik ile ilgili STK'larda yoğunlaşmışken Avrupa Birliği daha çeşitlendirilmiş ve somut çıktılarını kamuoyu ile paylaştığı projelere destek sağlamaktadır.
- Demokratik ülkelerden medyaya sağlanan fonlar ise ya özel vakıflar üzerinden ya da Avrupa ülkelerinin büyükelçilik fonları üzerinden aktarılmaktadır.
- Rusya ve Çin gibi otoriter rejimlerin gündemlerini iç siyasette savunan, ultra milliyetçi veya ulusalcı olarak kabul edilen gruplardır. Bu gruplara aktarılan fonlar doğrudan Rus ve Çin hükümetlerinden gelmektedir.
- Körfez ülkeleri ile irtibat daha çok İslami yardım vakıfları üzerinden yürümektedir. Sağlanan fonların kapsamı ise daha çok İslami ülkelerde yürütülen insani faaliyetlerdir.
- Azerbaycan ise hem SOCAR üzerinden hem de Haber Global ve Ekol TV gibi karasal yayın yapan medya kurumları üzerinden iç ve dış politika üzerinde etkili olmaktadır. Öyle ki, son başkanlık seçimlerinde bu kurumlar belirleyici bir rol oynamıştır.

Bu raporun, önümüzdeki dönem yapılacak birçok çalışma için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Hem Türkiye'deki kalkınma fonlarına yönelik algıları hem de mevcut fon ekosisteminin haritalandırmasını yapmaya çalıştık. Ancak yine de birçok eksikliğimizin farkındayız. İlerleyen dönemde, Türkiye merkezli donörlerin sağladığı kalkınma fonlarının nasıl kullanıldığını mutlaka araştırılmalıdır. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara geldiği 2002 senesinden itibaren, bu tip fonlar yumuşak güç ve kamu diplomasisi gibi kavramlarla birlikte değerlendirilmiş ve merkezi bütçeden hatırı sayılır bir kaynak ayrılmıştır. Kamunun ana oyuncu olduğu bu piyasada özel fonların veya vakıfların rolü ise henüz tam anlamıyla çalışılmamıştır.

Bir diğer çalışma konusu ise, kritik dönemlerde fon alan kurumların gösterdikleri tepkinin temin ettikleri kaynakların siyasi pozisyonları ile uyumluluğunun incelenmesidir. Zira, ulusal ve uluslararası birçok gelişme kamusal tartışmanın konusu olmaktadır. Kalkınma fonlarından faydalanan STK'lar ve medya platformlarının bu gelişmeler esnasında sergiledikleri tutum ise pek tartışılmamakta, sadece bu kurumların mali ilişkileri üzerinden bir siyasi okuma yapılmaktadır. Halbuki, Türkiye'deki sivil toplum ve medya sadece kendi gündemine odaklanmış ve kalkınma fonlarını da yerel hedefler için bir enstrüman olarak görüyor olabilirler. Yani sivil toplum ve medyanın yerel öncelikleri ve sahaya hakimiyetleri, donör ülkelerin ajandalarını temsil etmiyor olabilir.

Sonuç olarak çalışmamız esasında, bu tip karmaşık konulara eğilmek isteyen araştırmacılar için bir yol açma girişimidir. Bu raporun mutlaka düzenli aralıklarla güncellenmesi ve yeni sorularla geliştirilmesi gerekir. Zira, küreselleşmenin sorgulandığı bir dönemden geçerken, en çok eleştirilenler yine en kırılgan gruplar olacak ve kalkınma fonlarından faydalanan aktörler ciddi anlamda güvenlik sorunları yaşayacaktır. Buna karşı koymanın yolu ise bu tip çalışmalarla propaganda ve ajitasyonun önünü almaktır.